

Mer om Hagen – Staur gård

Kort om nyformalismen i norsk hagekunst.

Det er kjent at de fantes et tidligere hage- og parkanlegg på Staur trolig i landskapsstil fra midten/slutten av 1800-tallet som ble fjernet og omlagt ved gjennomføring av deler av hage- og parkplan datert 1918. I dag finnes det ingen eller få spor etter tidligere hagekultur med ev. unntak for en massiv lund av store og gamle løvtrær som bjørk, ask, spisslønn m.fl. syd for hovedbygningen.

Nyformalismen i Norge var sterkt preget av engelsk og tysk hagekunst. Hagestilen oppstod i England

På slutten av 1800-tallet og var en reaksjon på den utlevde og overlesede landskapsstilen som hadde dominert størstedelen av århundret. Både arkitektur og hagemoten innvarslet en ny formel hagestil og formspråk preget av symmetri, enklere utforming og utstyr og tilnærming til en mer fri og naturlig livsstil. Hager og parker fikk igjen akser og utsyn, ble ofte inndelt plan, skråninger, terrasser og uterom, grusdekte veier og naturheller som dekke på stier og sitteplasser, arkitektonisk utstyr av smijern, naturstein og trematr., inndeling og innramming av /med klippte hekker og søyletrær og et sterkt redusert utvalg av planter og bruk av hardføre og lettstelte planter med hovedvekt på arter. Perioden var også preget av stor planteglede uttrykt med anlegg av fjellhager, stauderabatter og klatreplanter fram til ca 1950-60.

Plan hage og park, mål 1:200.

Sig. Krogsbøl. Kristiania 11.nov.1918.

Tolkning av Sig Krogsbøls hage- og parkplan for Staur gård.

Hage- og parkanlegget på Staur Gård er utført av Sig. Krogsbøl i november 1918. Han var anleggsgartner i Kristiania og har trolig også vært ansvarlig for eller ledet anleggsarbeidene.

Prf. Mange Bruun opplyser at det trolig er mulig å skaffe mer biografisk og faglig informasjon/dokumentasjon om Sig. Krogsbøl i rapporten "Gartnerierne i Norge". Norsk Gartnerforbund 1935. (Finnes antatt på Hovedbiblioteket UMB og ev. IPM og ILP/UMB) Fra begynnelsen av 1900-tallet ble det opprettet et 2-årig studium i havearkitektur ved Norges landbrukshøgskole på Ås. Mange studerte eller tok tilleggsutdanning i utlandet, spesielt Tyskland.

Blant de første og mest kjente havearkitekter tidlig på 1900-tallet var Marius Røhne som fikk i oppgave å utarbeide planer for restaurering av barokkparken på Rød herregård i Halden.

Anleggsgartner xx Nickelson fikk ansvar for opparbeiding av et nytt formelt hageanlegg for Ekeberg gård i Enebakk. for Ekeberg gård i Enebakk. Mange av de eldste havearkitektene skaffet seg mer kunnskap og nye inntrykk ved studieopphold og reiser i utlandet, spesielt i Tyskland.

Staur Gård er ikke nevnt i Carl W. Schnitler "Norske Haver. 1916. som fører fram til nyformalismen. Prf. Magne Bruun hadde med Staur gård i sitt opprinnelige manus for " Norske Hager gjennom 1000 år. 2004, Omtalen ble sløyet på grunn av en tvungen reduksjon av bokverkets omfang. Prf Magne Bruun beskriver hage- og parkanlegget i som litt stivt , men typisk og representativt anlegg for hagemoten omkring 1920.

Hage- og parkplanen fra 1918 viser et meget ambisiøst og omfattende anlegg preget av to hagestiler. Det betyr at enten har oppdragsgiver, hagearkitekten eller begge har stått med et bein i hver i hagestil og periode. Den nyformalistiske hagen- og parken nedenfor hovedbygningens hagefasade mot vest, er i hovedtrekk anlagt i samsvar med planen. Mot sydøst for hovedbygningens sydgavl viser planen en stor og sterkt " utbrodert" landskaps-hage og park som allerede var gammeldags og utdatert omkring 1920. Planen ville krevd meget store ressurser til gjennomføring og ikke minst til seinere skjøtsel. Planer for den romantiske ble trolig ikke gjennomført eller sterkt redusert. Mot sydvest og sentrisk for hagens sideakse ble det anlagt et "storgårdsgartneri " for produksjon av eget behov for naturalier og ev. salg av blomster, grønnsaker, frukt og bær. 1800-tallets herregårdsgartnerier ble ofte ledet av en dyktig over/gartner og en stab av medhjelpere som sørget for stell av subtropiske planter til vinter- og hagestuer og terrasser, produksjon av blomster, grønnsaker i mistbenker og veksthus, stell av hage og park og produksjon av grønnsaker, frukt og bær. Herregårdsgartnerier fantes ved herregårder som f. eks Bogstad i Oslo, Rød gård i Halden og Ulefos ved Skien og enkelte storgårder omkring i landet. Driften ble opprettholdt så lenge eierens privatøkonomi og billig arbeidskraft tillot det fram til ca 1950. Tolkning av flyfotografier kan ev hjelpe oss til å skaffe info om omfang av anlegg og utvikling av storgårdsgartneriet på Staur. Behov for moderne og oppdatert tun, hage- og parkplan. Unni Dahl Grue utarbeider en foreløpig hage- og parkplan høsten 2010. Det er usikkert om eksist. planer/kartgrunnet er korrekt eller ikke. På sikt er det ønskelig med enkel oppmåling/kontroll og framstilling av digitale kart/planer for hage- og park for diverse

dokumentasjon , planlegging av drift og ajourføring av anleggets utforming og beplantning. Arbeidet kan gjøres/utføres av konsulentfirma med landskapsarkitekt og landmåler / kartspesialist.

Se forløpige hageplaner for 2010 fra Unni Dahl Grue.

Kort vurdering av hagen/parkens utvikling fra ca 1920 til 2010.

Hovedgrep og disposisjon av Sig Krogsbøl plan utgjør ut et hederlig arbeid og håndverk med god utnyttning av lokale terrengforhold, utsikt og landskap. Hagen skulle bidra til å skape en vakker og representativ ramme om storgårdsanlegget, primært opplevd fra vest med alleen og atkomst fra Mjøsa.

Planen er preget av mye gartnerisk garnityr og motepregete prydplantinger som bidrar til å gi anlegget en urolig og litt rotete virkning. Vi vet ikke hvor mye av planen som ble gjennomført eller ikke.

Uansett er størstedelen av de kortlivede prydplntingene som vist på planen, ikke anlagt eller gått tapt i årenes løp og erstattet av enklere og mer lettstelt vegetasjon. Det har klart bidratt til at hagen i siste halvdel av 1900-tallet har gjennomgått en rekke forandringer for å begrense vedlikeholdet med følge at hagens innhold og opplevelse av plantemiljøet er redusert og trenger en oppgradering.

Oversiktskart. 01.002. Mål 1: 1000.
Torbjørn Kvisselien. 2004.

Status for eksisterende anlegg i tun, hage og parkanlegg.

Det har trolig skjedd mange forandringer og tilpassing av tunanlegg og hage/park ved brann, riving og påbygging av bygninger, omlegging av veier og plasser fra hestedrift til biltrafikk og moderne anleggs- og jordbruksmaskiner. Anlegget har en meget dominerende lokalisering i landskapet og bygningsmassen er preget av stor skala og store proporsjoner spesielt opplevd i nærmiljøet og i gårdstunet og mindre for hage og park. Tun, hage og park på Staur er i hovedtrekk godt bevart og skjøttet, men deler av anlegget er preget av dels utgang, forfall og overmoden vegetasjon.

Lunden av gamle løvtrær utgjør en flott, men skyggefull vegg og kulisser for hovedbygningens sydgavl og nærområde.

Alleen nærmer seg maksimal levealder og utvikling og erstatning må planlegges. I nedre del av hagen er de fleste tidligere pryddplanter fjernet, utgått eller i dårlig utvikling. Planter bør opprustes for å forsterke den nyformalistiske hagestilen og forbedre brukernes opplevelser av hagebildet ved større variasjon av tidstypiske og robuste plantematerialer.

GÅRDSPLASS OG TUN

Uttun/ vestsida låve

Det er plantet flere sorter frukt bærende rogn i og omkring gårdstun. Treslaget krever mye lys og jevnlig skjøtsel som oppstøtting, ugrasrenhold og gjødsling for god utvikling.

HAGESIDE. ØVRE TERRASSE

Langs vestsida øvre terrasse vokser 3+ 4 stk kirsebær Fanal som gir bra fruktavling

EKSISTERENDE LINDEHEKK

Hekk av "busklind", antatt *Tilia cordata*, småbladlind utgjør trolig opprinnelig hekkplanting. Etter kraftig nedkapping til ca 150 cm høyde ser hekken ut til å fornye seg godt. Hekken klippes kraftig inn fra begge sider i forhold til en antatt senterlinje med bredde 20-30 cm på hver side til sammen maks 50-60 cm. I overkant kappes gjenvekst/klippes hekken ned til maks høyde ca 150 cm. 1. ggr årlig klipping utføres fra ca 1.sept og senest innen 15. februar. Når ev bredde hekk overstiger 75 -80 cm kappes sider inn slik at hekk bredde reduseres til ca 60 cm ca hvert 5 år.

SENTRAL ALLE AV PYRAMIDEPOPPEL

Grusdekt sti/ hovedakse er flankert av 2 rekker pyramidepoppel *Populus nigra 'Italica'* trolig plantet ca 1920 -25. Alleen omfattet opprinnelig 2x7 trær, lik 14 stk trær, i dag står bare 9 trær igjen. 7 stk utgjør opprinnelig planting i med diam. krone 2-3m, rot/stamme diam 1-1,5 m og total høyde inntil 30 m, 2 stk yngre/tidligere innplantet/erstattet og 5 stk er utgått. Alleen er i vekslende trivsel, preges av en del tørrkvist i kroner, lav- og mosevekst, løsnat bark, delvis hule stammer og synlig rotråte. Trærne nærmer seg maksimal levealder som i enkelte kilder er anslått/ oppgitt til ca 100 år.

NORDSIDE HOVEDAKSE. NEDRE DEL PARK

Gangstier med dekke av naturheller. Stor sitteplass av naturhelle.

SYDSIDE HOVEDAKSE: NEDRE DEL PARK

Gangstier med dekke av naturheller
Stor, halvsirkelformet sitteplass er/har vært overvokst av gras.
Sydsida hovedakse. Liten sitteplass av natursteinheller

NYTTEHAGE

Urte- kjøkkenhage, skjærehage,- bær- og frukthage

Feltet i hagens sydsida og syd for lindehekk utlegges i ca 1 m bredde og full lengde.

Feltet er sydvendt, soleksponert og har naturlig fall og overflatavrenning og vellegnet for lys- og varmekrevende vekster. Urter: Sar, merian, kruspersille, dill, storbladet persille, kornblomst, ringblomst og blomkarse, Flerårige urter.

Timian, bergmynte/Oregano, ev vill type, sitrontimian, grasløk, luftløk, kinaløk, bjørnrot, mynter i bøtter/kasser, fransk syre, russisk esdragon,

Diverse urter for pynt i matDuffioler, lavendel, månedsjordbær, sitronmeliss og hestmynte o. l.

Smågrønnsaker

Jordskokk, rabarbra, spansk kjøvel, pepperrot og løpstikke